

DOĞU AKDENİZ'DE ÇOK TARAFLI İŞ BİRLİĞİ İMKÂN LARI VE TÜRKİYE

MEHLİKA ÖZGE AKKAYA

Yüksek Lisans HAYFA ÜNİ.

“

Türkiye'nin jeopolitiği Doğu Akdeniz'de oluşabilecek herhangi bir iş birliği modelinde kritik bir konumdadır; Büyük Hazar Havzası ve Kafkasya'dan Karadeniz'e, Doğu Akdeniz'e, Avrupa kıtasına ve Basra Körfezi'ne daha az maliyetle ve daha fazla güvenlik avantajıyla yatırım yapılmasına olanak sağlamaktadır.

”

Bölgesel iş birliği, devletler arasındaki gerilim ve çatışmaları azaltmak için kullanışlı bir yol olarak görülmektedir. Devletler arasında enerji odaklı bölgesel iş birliklerinin agresif ve devamlı çatışmalara bir çözüm olup olmayacağı konusunda tartışmalar önem kazanmıştır. Enerji tedarikine dair realist bakış açısı, devletin enerji kaynaklarına ulaşma kabiliyetine göre milli gücünü tanımlama ve kullanma kapasitesine

göre tartışılmaktadır. Devletlerin egemenliği ve güvenliği üzerinde büyük bir rekabet olabilir veya aktörler kazan-kazan durumu ile iş birliğini birlikte sağlayabilir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetinin ne yönde zemin kazanacağı ve burada Türkiye'nin rolünün nasıl olacağı önemli bir tartışma konusudur.

ENERJİ GELİŞMELERİNDE TÜRKİYE'NİN MERKEZİLEŞEN ROLÜ

Doğu Akdeniz'de iş birliğinin tesisi için enerji iş birliği ile çatışmaların çözülmesine örnek modeller olarak 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğunun ortak çıkarlar için bir araya gelmesini sağlayan dinamikler veya bugün Kuzey Denizi'ndeki 5 önemli aktörün (Birleşik Krallık, Danimarka, Norveç, Almanya ve Hollanda)

enerji kaynaklarını paylaştığı denklem örnek verilebilir. Benzer şekilde Doğu Akdeniz'deki bölgesel aktörleri içeren ve küresel çatışma alanına zemin hazırlamayacak bir modelin uzun vadede başarılabilmesi bölge istikrarı açısından ciddi bir ihtiyaçtır. Güney Enerji Koridoru'nun bir parçası olarak Doğu

Akdeniz hem küresel hem de bölgesel aktörler arasındaki güç stratejilerini dengelemede hayati bir role sahiptir. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı işgali, AB'nin Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP) ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) gibi Türk boru hatlarına ilk defa artan oranda ilgi duymasıyla sonuçlanmıştır. Bu durumun etkisiyle Türkiye, topluluğun Doğu Akdeniz'deki enerji projeleri için kaçınılmaz bir ortak konumuna gelmiştir. Türkiye'nin jeopolitiği Doğu

Akdeniz'de oluşabilecek herhangi bir iş birliği modelinde kritik bir konumdadır; Büyük Hazar

Havzası ve Kafkasya'dan Karadeniz'e, Doğu Akdeniz'e, Avrupa kıtasına ve Basra Körfezi'ne daha az maliyetle ve daha fazla güvenlik avantajıyla yatırım yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye, TANAP/TAP ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hatlarının yanı sıra Samsun Limanı ve İskenderun gibi altyapı tesisleriyle Avrupa kıtasının enerji güvenliğine katkı sağlayacak birçok önemli girişimde bulunmuştur. Söz konusu doğrultuda Avrupa Birliği (AB) enerji müktesebatı, enerjiyi AB'nin dış politikası için birincil çıkarı olarak tanımlamaktadır ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu tedarikçi ve transit ülkelerle uzlaştırmacı ve düzenleyici bir çerçeve üzerinde hareket etmeyi öngörmektedir.

Avrupa ülkeleri, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden önce Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünden (OPEC) enerjinin en az yüzde 40'ını ithal

etmiştir ve kıtanın Rus gazına olan bağımlılığı, toplam enerji ithalatının neredeyse yüzde 33'ünü oluşturmuştur. Bu durum; 2014'ten bu yana gittikçe artan, istikrarsız, güvensiz ve çelişkili bir tablo oluşturmuş ve Rusya'nın Ukrayna'daki revizyonist hareketi ile daha da kritik noktaya ulaşmıştır. 2014 yılında Rusya-Ukrayna çatışmasının yol açtığı enerji krizi ve gazın kesintiye uğramasına ek olarak bugün Batı, başrolde olduğu uluslararası sistemin kırılma hâle gelebileceği ihtimalini de ilk kez bu kadar güçlü bir şekilde tecrübe etmiştir. Refahın Batı ülkeleri için liberal bir toplum ve demokrasiyi sürdürmenin kilit faktörü olduğu düşünüldüğünde, enerji kaynaklarındaki güvenlik sorunlarına bir an önce çözüm getirmek Avrupa için daha da acil hâle gelmiştir.

“

“East-Med Boru Hattı”nın maliyetinin oldukça yüksek olması ve Türkiye’nin dışlanması yüksek maliyetleriyle Ukrayna krizinin de getirdiği yeni sorunsallar, bu projenin ABD tarafından iptaline kadar gelen süreçte neden olmuştur.

”

BATI’NIN ENERJİ ALTERNATİFLERİ VE SON GELİŞMELER

Avrupa’nın Rus gazı haricinde birkaç enerji alternatifi bulunmaktadır. AB’nin Rus gazını ikame etme de başlıca seçenekleri Cezayir, Nijerya, Katar ve Libya gibi enerji hatları oluştursa da bu hatlara kıyasla Doğu Akdeniz merkezli olası doğal gaz boru hattının sağladığı nispeten daha yüksek güvenlik ve maliyet avantajları sayesinde Türkiye ön planda çıkmaktadır. Dolayısıyla, İsrail ve Türkiye ilişkilerinin düzelmesini de bu yönüyle okumak gerekmektedir. İsrail, 2009 yılında Tamar ve Leviathan gaz

sahalarında çalışmalar yaparak Doğu Akdeniz’de gazı keşfeden ilk ülke olmuştur. 2010’daki Mavi Marmara Saldırısının ardından Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasıyla birlikte İsrail, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlarla iş birliği yapma yaklaşımını benimsemiştir. 2019 yılında Mısır, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni (KKTC) hariç tutarak düzenlediği Doğu Akdeniz Gaz Forumu’na İsrail, Yunanistan, İtalya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Ürdün’ü de davet etmiştir. Forumun amacı, bölgedeki en yüksek kullanım ve ortak enerji piyasasına sahip Doğu Akdeniz’de tarafların petrol ve gazdan yararlanabilecekleri iş birlikleri kurmak olmuştur. Ancak “East-Med Boru Hattı”nın maliyetinin oldukça yüksek olması ve Türkiye’nin dışlanması yüksek maliyetleriyle Ukrayna krizinin de getirdiği yeni sorunsallar, bu projenin ABD tarafından iptaline kadar gelen süreçte neden olmuştur. Dolayısıyla İsrail’in Türkiye ile yeni bir rota oluşturmuş olmasıyla birlikte ekonomik ölçek, maliyetler ve verimlilik açısından birçok rakibin enerji merkezi olarak ortaya

çıktığı Doğu Akdeniz’de, Türkiye’nin özellikle Ceyhan terminali ile bu rekabette önemli bir aktör hâline gelmesini sağlayabilecek bir potansiyel ortaya çıkmıştır.

İsrail, açık denizlerindeki geniş doğal gaz kaynaklarını Avrupa’ya tedarik etmek istemektedir ve Türkiye’nin olmadığı bir denklem hem İsrail hem de Avrupa ülkeleri için yakın gelecekte mümkün görünmemektedir. Özellikle Leviathan hattında keşfedilen doğal gazın, Hatay-İskenderun’dan doğru Avrupa’ya taşınması planlanmaktadır. Oluşturulması planlanan yeni hat ile Türkiye, İsrail gazını daha çok güneydoğu bölgelerinde kullanmayı öngörmektedir. Avrupa’nın beklentisi ise Azerbaycan’dan aktarılan gazın Türkiye’deki tüketimi

minin İsrail gazının arzıyla birlikte düşürülerek Avrupa'ya sağlanan arzın daha fazla arttırılmasıdır. Bu olumlu senaryolarla birlikte bölge ülkeleri arasında yaşanan tarihsel uyumsuzluklar, ideolojik çatışmaların olumsuz etkileri ve Ortadoğu'da Arap halk hareketleri sonrası oluşan yeni statüko, Türkiye'nin enerji politikalarına yönelik birçok dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Nitekim Doğu Akdeniz meselesinin Soğuk Savaş döneminin başından itibaren ABD liderliğinde uygulanan "ortak bir çevreleme politikası"nın devamı olduğu söylenebilir. Söz konusu çevreleme politikasında Kıbrıs'ın çözümsüz bırakılan durumu sürekli masaya yatırılmaktadır.

“Türkiye'nin yakın geçmişte, bölge ülkeleriyle özellikle 80'li yıllardan başlayarak, ticari ve lojistik sektörlerinde ortaklık ve yatırım anlaşmalarıyla geliştirmek istediği ikili ilişkileri bugün ideolojik tartışmaların ötesinde, reel-politik çerçevesinde ve enerji politikalarını önceleyerek yürütülmektedir.”

Soğuk Savaş dönemi ABD yönetimleri, Sovyetlerin yayılmasına karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) siyasi ve askerî kapasitesini genişleterek çeşitli ülkelerde bu çevreleme politikasının ana kurucuları olmuştur. Marshall

Planı ve Truman Doktrini aynı sınırlama politikalarına güçlü bir şekilde hizmet etmiştir. ABD'nin çevreleme politikaları daha sonra 1993'te Bill Clinton yönetimi tarafından "ikili sınırlama" (*dual containment*) olarak tanımlanacak şekilde İran ve Irak'a kadar uzanmıştır. Bugün benzer şekilde bu çevreleme politikası, Kıbrıs meselesini de takiben, Ukrayna'dan sonraki yeni sacayağı olarak Doğu Akdeniz'de oluşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye, ideolojik temellere dayandırılarak ısrarla yalnızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin yakın geçmişte, bölge ülkeleriyle özellikle 80'li yıllardan başlayarak, ticari ve lojistik sektörlerinde ortaklık ve yatırım anlaşmalarıyla geliştirmek istediği ikili ilişkileri bugün ideolojik tartışmaların ötesinde, reel-politik çerçevesinde ve enerji politikalarını önceleyerek yürütülmektedir. Son günlerde Yunanistan'ın agresif ve gerginlik tırmandırıcı tutumuyla birlikte değerlendirildiğinde oldukça hassas olan bu süreç Türk dış politikasının yıllardan beri verdiği bir sınavın devamıdır: Türkiye'nin, ABD'nin Ege kıyılarında Yunanistan'a askerî üs desteğiyle ve Suriye'de planlanan terör unsurlarına yönelik harekâta karşı uluslararası baskılarla beslenmekte olan NATO-Rusya çatışmasının ortasında kalması dış politikada tarafsızlık statüsünü bozan tehlikeli durumlara neden olmaktadır. Sonuç olarak bu durum, Türkiye'nin "Mavi Vatan" doktriniyle belirlenen çıkarlarını, sağ duyusunu, müzakereyi elden bırakmadan, provokatif saldırılara ortam hazırlayan ve uluslararası hukuk zeminine uygun bir düzlemde savunmasını gerektirecektir. ■